

Γεωγραφίες

Αρ. 30 (2017)

Γεωγραφίες, Τεύχος 30, 2017

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

-

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, 2000-2010: ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ, ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΦΥΛΕΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ¹

Δημήτρης Μπαλαμπανίδης*

Το θέμα και η προβληματική της διδακτορικής διατριβής αναπτύσσονται στο πλαίσιο της λεγόμενης «νέας μετανάστευσης» προς την Ελλάδα, η οποία ξεκινάει από τη δεκαετία του 1970 και κλιμακώνεται ιδιαίτερα μετά το 1990. Περιλαμβάνει ένα πρώτο μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα που προέρχεται κυρίως από χώρες των Βαλκανίων και του πρώην Ανατολικού Μπλοκ και συνδέεται πρωτίστως με την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», ενώ μετά το 2000 περιλαμβάνει και έναν σημαντικό αριθμό προσφύγων και μεταναστών κυρίως από χώρες της Εγγύς Ανατολής, της Ασίας και της Αφρικής.

Στο πλαίσιο της «νέας μετανάστευσης» προς την Ελλάδα, η διατριβή διερευνά την εγκατάσταση των μεταναστών στην πόλη της Αθήνας και τους συνακόλουθους χωροκοινωνικούς μετασχηματισμούς. Στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος βρίσκονται οι διαδικασίες στέγασης των μεταναστών και, μέσα από αυτές, ο τρόπος με τον οποίο μετανάστες και «ντόπιοι» κάτοικοι μοιράζονται τον αστικό χώρο και αναπτύσσουν μεταξύ τους κοινωνικές σχέσεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην πρόσβαση των μεταναστών σε ιδιόκτητη στέγη και στον σημαίνοντα ρόλο που αυτή παίζει για την ένταξή τους στο χώρο και στην κοινωνία.

Συνομιλώντας με τη βιβλιογραφία και συμπληρώνοντας προηγούμενες σχετικές επιστημονικές μελέτες, η διατριβή αναδεικνύει τη συνθετότητα της στεγαστικής εμπειρίας των μεταναστών, η οποία δεν αποτελεί κοινή και αδιαφοροποίητη εμπειρία του μεταναστευτικού πληθυσμού αλλά περιλαμβάνει πολλές, διαφορετικές και περίπλοκες στεγαστικές διαδρομές.

Η σύνθετη στεγαστική εμπειρία των μεταναστών στην πόλη της Αθήνας εξετάζεται μέσα από τη στατιστική και χαρτογραφική επεξεργασία του αρχείου του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών, καθώς επίσης μέσα από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με μετανάστες και μετανάστριες ιδιοκτήτριες. Η έρευνα στο αρχείο του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών αποκαλύπτει το βαθμό πρόσβασης των μεταναστών στην ιδιοκτησία, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη γεωγραφία της, ειδικά στον Δήμο Αθηναίων και στη διάρκεια της δεκαετίας 2000-2010. Τα ποσοτικά ευρήματα εμπλουτίζονται με ποιοτικές περιγραφές που ξεπερνούν τα παραπάνω γεωγραφικά και χρονικά όρια, μέσα από τις μαρτυρίες μεταναστών και μεταναστριών ιδιοκτητριών σχετικά με τη μεταναστευτική και στεγαστική εμπειρία τους, τις σχέσεις τους με τους «ντόπιους», τα μελλοντικά τους σχέδια κ.ά.

*Διδάκτορας Αστικής Κοινωνικής Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, d.balanidis@yahoo.com

Ανοδικές στεγαστικές διαδρομές

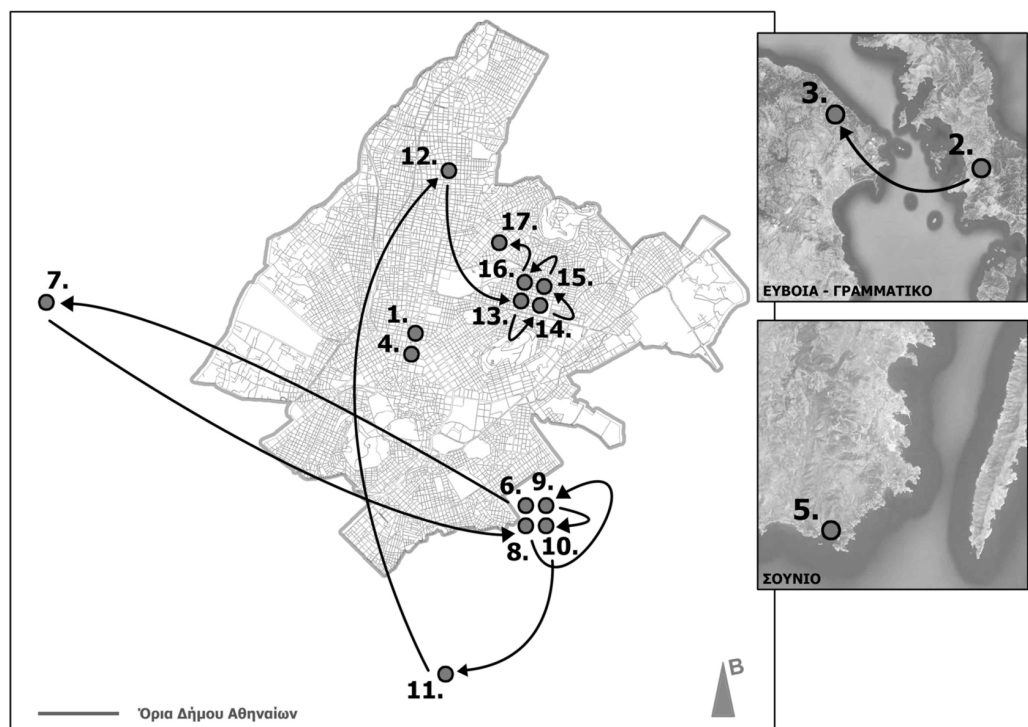
Οι στεγαστικές διαδρομές των μεταναστών που περιγράφονται στη διατριβή περιλαμβάνουν ένα πλήθος διαφορετικών στεγαστικών σταθμών και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα περιπτώσεων στεγαστικής αποκατάστασης (Χάρτης 1). Οι πρώτοι στεγαστικοί σταθμοί περιλαμβάνουν τα πιο επισφαλή, προσωρινά και συχνά παράτυπα καθεστάτα ενοίκησης, κάτω από δύσκολες έως απάνθρωπες στεγαστικές συνθήκες: την έλλειψη στέγης και τη διαμονή στο δρόμο, σε κεντρικές πλατείες, υπόγειες διαβάσεις και σιδηροδρομικούς σταθμούς της πόλης, το συνωστισμό σε εγκαταλελειμμένα κτήρια και παλιά ξενοδοχεία, την ενοικίαση διαμερισμάτων, δωματίων ή κρεβατιών «με το κε-

φάλι» ή με την ώρα, τις πολυπληθείς συγκατοικήσεις σε σπίτια φίλων ή συγγενών κ.ά. Όμως, σε σύντομο χρονικό διάστημα, η στεγαστική κατάσταση των μεταναστών αλλάζει. Γενικό κανόνα αποτελεί η σταδιακή ένταξή τους στην αγορά ενοικίων και η βελτίωση των στεγαστικών τους συνθηκών, σε διαμερίσματα με καλύτερες συνθήκες ηλιασμού και αερισμού, σε ψηλότερους ορόφους των πολυκατοικιών και περισσότερα τετραγωνικά μέτρα ανά κάτοικο. Παρότι η σταδιακή ένταξη στην αγορά ενοικίων αποτελεί τον γενικό κανόνα, ορισμένοι «διολισθαίνουν» σε προηγούμενα επισφαλή καθεστάτα ενοίκησης, πριν αποκτήσουν ξανά πρόσβαση στην αγορά ενοικίων και τελικά στην ιδιοκτησία. Εν τω μεταξύ, οι στεγαστικές διαδρομές τους

δεν περιορίζονται στο κέντρο της Αθήνας ούτε απομακρύνονται γραμμικά από αυτό αλλά στρέφονται προς διάφορες κατευθύνσεις, για μικρά έως μεγάλα χρονικά διαστήματα, σε ολόκληρη την Αττική και αλλού (σε άλλα αστικά κέντρα της χώρας, στον αγροτικό ή στο νησιωτικό χώρο, σε τόπους πίσω στη χώρα προέλευσης ή και σε τρίτη χώρα).

Σε γενικές γραμμές, οι στεγαστικές διαδρομές των μεταναστών αποτελούν εμπειρία διαρκούς στεγαστικής αναβάθμισης, ως προς τα διαδοχικά καθεστάτα ενοίκησης αλλά και ως προς τις εκάστοτε στεγαστικές συνθήκες. Στο πλαίσιο ανοδικών στεγαστικών διαδρομών, η απόκτηση ιδιόκτητης στέγης αποτελεί τον τελικό στεγαστικό σταθμό, την «εντυχέστερη», πιο «μόνιμη» και

Χάρτης 1 Η στεγαστική διαδρομή του Αλφρέντ από την Αλβανία, 42 ετών

1. Ομόνοια (1991): άστεγος, 2. Στύρα, Εύβοια: φιλοξενία, σε συγγενή, 3. Γραμματικό: παραχώρηση σπιτιού, με άλλους Αλβανούς, 4. Ομόνοια: άστεγος, 5. Σούνιο: camping (όπου εργαζόταν), 6. Βύρωνας: φιλοξενία, με Ελληνίδα σύντροφο και 2 Έλληνες, 7. Αγία Βαρβάρα: παραχώρηση αποθήκης στον οικισμό των τσιγγάνων, με έναν φίλο, 8. Βύρωνας: ενοίκιο, με αδερφό και 3 φίλους, 9. Βύρωνας: ενοίκιο, με γονείς και αδερφό, 10. Βύρωνας: ενοίκιο, με γονείς και αδερφό, 11. Μπραχάμι: ενοίκιο, με γονείς και αδερφό, 12. Πλατεία Κολιάτσου: ενοίκιο, με αδερφό, 13. Γκύζη: ενοίκιο, με σύζυγο, 14. Γκύζη: ενοίκιο, με σύζυγο, 15. Γκύζη: ενοίκιο, με σύζυγο, 16. Γκύζη: ενοίκιο, με σύζυγο, 17. Κυψέλη (2009): ιδιοκτησία, με σύζυγο

«ασφαλή» περίπτωση στεγαστικής αποκατάστασης, τουλάχιστον μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Μαζί με τους προηγούμενους στεγαστικούς σταθμούς, συνθέτει ένα περίπλοκο στεγαστικό σύστημα, σε διάφορους τόπους και χρόνους, για το οποίο καταστρώνονται σχέδια, ενεργοποιούνται διαφόρων ειδών μηχανισμοί και επενδύονται κόποι και χρήματα.

Η πρόσβαση στην ιδιοκτησία

Στον Δήμο Αθηναίων και στη διάρκεια της δεκαετίας 2000-2010, η συμμετοχή των μεταναστών στην αγορά κατοικίας αγγίζει το 7%, τη στιγμή που το δημογραφικό τους βάρος στο σύνολο του πληθυσμού υπολογίζεται περίπου στο 17,5% για το έτος 2001 και στο 16% για το έτος 2011. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική συμμετοχή, δεδομένης της σχετικά πρόσφατης άφιξής τους στη χώρα και των πολλαπλών δυσκολιών που αντιμετώπισαν κατά την παραμονή τους σε αυτήν. Σε θεσμικό επίπεδο, για παράδειγμα, η επί μακρόν ανυπαρξία μιας ολοκληρωμένης και συνεκτικής μεταναστευτικής πολιτικής, που να διευθετεί όχι απλώς τους όρους εισόδου και παραμονής των μεταναστών αλλά τις συνθήκες μιας πολύπλευρης ένταξης στην ελληνική κοινωνία, αποτέλεσε ιδιαίτερα δυσμενή παράγοντα για την εγκατάστασή τους στην πόλη. Η εισόδος και η παραμονή στη χώρα χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα εξέθεσε τους μετανάστες σε συνθήκες εργασιακής εκμετάλλευσης, πολύ συχνά στον τομέα της άτυπης οικονομίας, και έθεσε σημαντικά εμπόδια στην πρόσβαση και ένταξή τους σε διάφορους τομείς της καθημερινής ζωής. Ειδικά στον τομέα της κατοικίας, η έλλειψη κοινωνικής στεγαστικής πολιτικής (μέσα από κρατικά προγράμματα οργανωμένης στέγασης ή άλλα μέτρα στεγαστικής πρόνοιας) δεν άφησε

στους μετανάστες άλλη επιλογή πέρα από την αναζήτηση στέγης στην ελεύθερη αγορά ενοικίων και ακινήτων, χωρίς υποστήριξη και συχνά χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα.

Οι εθνικότητες που συμμετέχουν στην αγορά κατοικίας ανέρχονται στις 57, χωρίς βέβαια να συμμετέχουν εξίσου. Σε μεγάλη απόσταση από τους υπόλοιπους, τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην αγορά κατοικίας σημειώνουν οι μετανάστες από την Αλβανία (οι οποίοι είναι ούτως ή άλλως μακράν οι περισσότεροι μεταξύ των μεταναστών), στη συνέχεια οι Ρουμάνοι, οι Βούλγαροι και όσοι προέρχονται από χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, ενώ μικρότερη συμμετοχή σημειώνουν όσοι προέρχονται από χώρες της Ασίας και της Εγγύς Ανατολής και ελάχιστη όσοι προέρχονται από την Αφρική.

Ευνοϊκές συγκυρίες και αποτελεσματικές στεγαστικές στρατηγικές

Οι πιο σημαντικοί μηχανισμοί μέσα από τους οποίους οι μετανάστες καταφέρνουν να αποκτήσουν ιδιόκτητη κατοικία, σε σύντομο χρονικό διάστημα από την άφιξή τους στη χώρα και παρά τις αυξημένες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σε διάφορα επίπεδα, συνδέονται με την επαγγελματική τους διαδρομή, τις πηγές εισοδήματος και τις δυνατότητες αποταμίευσης. Σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 αλλά και τα πρώτα χρόνια μετά το 2000 (μέχρι και την περίοδο προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004), ιδιαίτερα οι μετανάστες από την Αλβανία και από άλλες χώρες των Βαλκανίων και του πρώην Ανατολικού Μπλοκ (που αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών που συμμετέχουν στην αγορά κατοικίας) πετυχαίνουν μια σημαντικά ευνοϊκή επαγγελματική συγκυρία, μια περίοδο αυξημένης ζήτησης για φτηνό

και ευέλικτο εργατικό δυναμικό, κυρίως στον τομέα της κατασκευής και των προσωπικών υπηρεσιών. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι περισσότεροι μετανάστες που καταφέρνουν να αγοράσουν κατοικία βρίσκονται στην παραγωγική ηλικία των 30 έως 50 ετών και εργάζονται (οι άντρες) ως εργάτες κατασκευής και (οι γυναίκες) σε υπηρεσίες οικιακής και προσωπικής φροντίδας. Η αυξημένη ζήτηση για φτηνό και ευέλικτο εργατικό δυναμικό στους συγκεκριμένους τομείς επέτρεψε την πολυαπασχόληση και σταθερή υπερεργασία όλων των μελών της οικογένειας, με αποτέλεσμα τα συνολικά εισοδήματα των μεταναστών να μην είναι πάντα χαμηλά, παρότι οι θέσεις εργασίας στις οποίες απασχολούνταν ήταν χαμηλού κύρους και χαμηλά αμειβόμενες. Εν τω μεταξύ, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια παραμονής στη χώρα και απασχόλησης στους συγκεκριμένους επαγγελματικούς τομείς, τα εισοδήματα των μεταναστών διέφυγαν τη φορολογία, δεδομένης της μεγάλης συμμετοχής τους σε άτυπες δραστηριότητες. Με το πέρασμα των χρόνων, αποκτώντας τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα, μπόρεσαν να εργαστούν και νόμιμα, αναβαθμίζοντας σταδιακά την επαγγελματική και μισθολογική τους θέση. Μάλιστα, φροντίζοντας επί μακρόν για την (αυτο)ασφάλισή τους (παρά την εμπεδωμένη πεποίθηση ότι εισφοροδιαφεύγουν), εισέπραξαν κοινωνικά επιδόματα που δικαιούνταν και τους ανακούφισαν οικονομικά, όπως το επίδομα ενοικίου από τον ΟΕΚ, το επίδομα ανεργίας και το επίδομα τέκνων από τον ΟΑΕΔ. Παράλληλα, ορισμένοι συμπλήρωσαν τα μηνιαία έσοδα εισπράττοντας χρήματα και από τη χώρα προέλευσης, όπως τη σύνταξη ενός εκλιπόντα συγγενή, το ενοίκιο από τη μίσθωση κάποιου ιδιόκτητου σπιτιού εκεί ή τα χρήματα που κέρδισαν από την πώλησή του.

Χάρη σε μακροχρόνιες, σκληρές και αποτελεσματικές αποταμιεύσεις, και μέσα από την ενεργοποίηση οικογενειακών προϋπολογισμών, οι περισσότεροι μετανάστες ιδιοκτήτες προτίμησαν και κατάφεραν να εξοφλήσουν την ιδιόκτητη κατοικία τους πληρώνοντας τους μετρητοίς. Έτσι, η εξάρτησή τους από τον τραπεζικό δανεισμό κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα, με τις μισές μόνο περιπτώσεις ιδιόκτητων κατοικιών από αυτές που εξετάστηκαν στο Υποθηκοφυλακείο Αθηνών να είναι υποθηκευμένες. Ακόμα και οι μετανάστες που δανείστηκαν χρήματα από τις τράπεζες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αξιοποίησαν τη δυνατότητα «ασφαλούς» δανεισμού, μέσω των επιδοτούμενων στεγαστικών δανείων από τον ΟΕΚ. Μεταξύ των υπολοίπων, οι περισσότεροι δανείστηκαν μικρά έως μεσαία χρηματικά ποσά, σε μια περίοδο που τα επιτόκια δανεισμού κυμαίνονταν ιδιαίτερα χαμηλά.

Η ανοδική επαγγελματική κινητικότητα των μεταναστών, η σταθερή πολυαπασχόληση και υπερεργασία όλων των μελών της οικογένειας, οι ευκαιρίες εξοικονόμησης χρημάτων και τα παράλληλα εισοδήματα, σε συνδυασμό με ένα μακροχρόνιο πρόγραμμα στήριξης, επέτρεψαν την αποταμίευση σημαντικών χρηματικών ποσών και έκαναν σταδιακά την πρόσβαση στην ιδιοκτησία όχι μόνο ευκαία αλλά και εφικτή. Η αγορά κατοικίας, πρακτική ιδιαίτερα διαδεδομένη στη χώρα υποδοχής, υιοθετήθηκε από τους μετανάστες σε σημαντικό βαθμό, ως μέσο ασφαλούς αποταμίευσης και εργαλείο οικογενειακής ασφάλειας, διαγενεακής αλληλεγγύης και κοινωνικής αναπαραγωγής.

Καταρρίπτοντας την υπόθεση του γκέτο

Οι μετανάστες ιδιοκτήτες στην Αθήνα δεν αγόρασαν τα πιο στενόχωρα διαμερίσματα, στους πιο χαμηλούς ορό-

φους και στις πιο παλιές πολυκατοικίες της πόλης. Σε σχέση με την προηγούμενη στεγαστική τους κατάσταση ως ενοικιαστών, βελτίωσαν σημαντικά τις στεγαστικές τους συνθήκες, μετακομίζοντας σε ψηλότερους ορόφους, εγκαταλείποντας υπόγεια και ημιυπόγεια διαμερίσματα για καλύτερες συνθήκες αερισμού και ηλιασμού, συχνά για περισσότερα τετραγωνικά μέτρα, ακόμα και σε νεόδμητες οικοδομές. Επιπλέον, ως ιδιοκτήτες πια (όπως και προηγουμένως ως ενοικιαστές), δεν εγκαταστάθηκαν σε γειτονιές εθνοτικά περιχαρακωμένοι και μακριά από τους Έλληνες κατοίκους: ελλείπει μιας κρατικής προνοιακής στεγαστικής πολιτικής, δεν αναζήτησαν στέγη σε κρατικά οργανωμένα συγκροτήματα κατοικιών, τα οποία θα τους κατεύθυναν πιθανώς σε συγκεκριμένες μόνο περιοχές της πόλης· ούτε οι επαγγελματικοί κλάδοι στους οποίους κατά κόρον απασχολήθηκαν (ο τομέας της κατασκευής στην περίπτωση των αντρών και οι υπηρεσίες οικιακής και προσωπικής φροντίδας στην περίπτωση των γυναικών) προέβλεπαν την εγκατάστασή τους σε συγκεκριμένες μόνο περιοχές για λόγους εγγύτητας στο χώρο εργασίας.

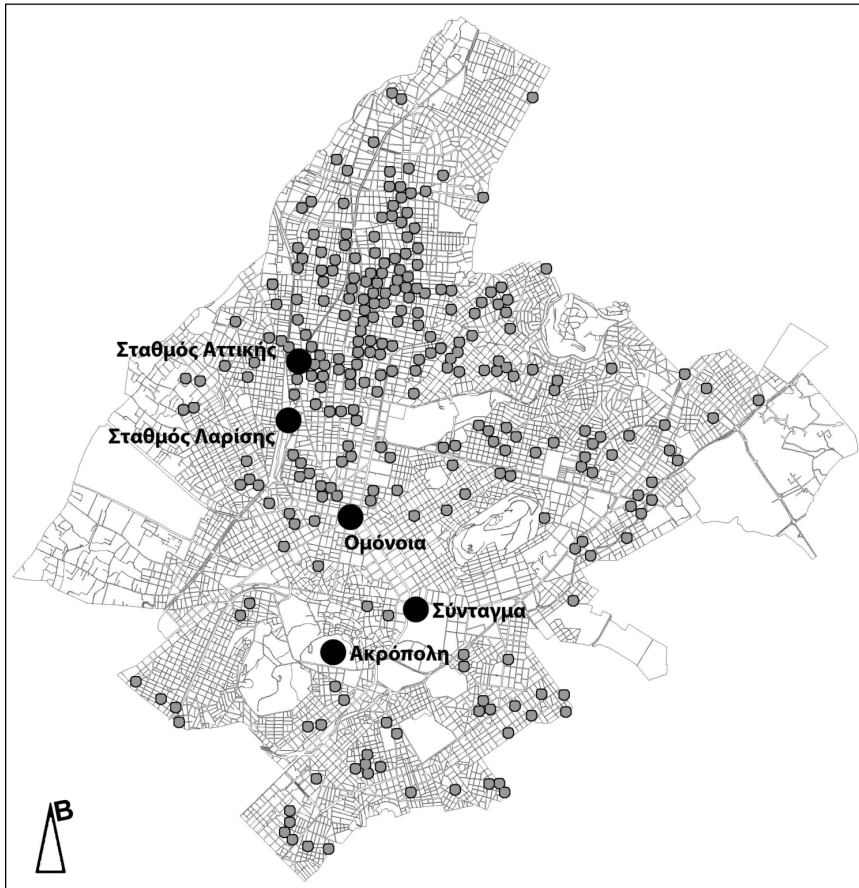
Στον Δήμο Αθηναίων και στη διάρκεια της δεκαετίας 2000-2010, η χωρική κατανομή των μεταναστών ιδιοκτητών εμφανίζει μια ιδιαίτερη, διττή γεωγραφία (Χάρτης 2). Από τη μια πλευρά, παρατηρούνται αυξημένες συγκεντρώσεις πέριξ και βόρεια της πλατείας Ομόνοιας (στις πλατείες Βάθης, Αττικής και Αγίου Παντελεήμονα και σε γειτονιές όπως η Κυψέλη, τα Πατήσια, τα Σεπόλια, το Μεταξουργείο και η Ακαδημία Πλάτωνος). Πρόκειται για περιοχές που μετά το 1990 βρέθηκαν να διαθέτουν ένα σημαντικό κτηριακό απόθεμα, παλαιωμένο και φτηνό, εγκαταλελειμμένο κατά τις προηγούμενες δεκαετίες σε μεγάλο βαθμό από τον «ντόπιο» πληθυσμό, που αναζήτησε καλύτερες συν-

θήκες διαβίωσης σε μακρινά προάστια. Επιπλέον, πρόκειται για περιοχές με εύκολη πρόσβαση στο κέντρο της Αθήνας και σε άλλες περιοχές της Αττικής, όπου οι μετανάστες ανέπτυξαν πυκνά κοινωνικά δίκτυα, τα οποία δύσκολα εγκαταλείπουν, δεδομένης της ιδιαίτερης σημασίας τους για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής, την εύρεση εργασίας, την αλληλοβοήθεια στο σπίτι, τη συντροφιά κ.ά. Παράλληλα με τις αυξημένες συγκεντρώσεις των μεταναστών ιδιοκτητών στις συγκεκριμένες περιοχές, παρατηρείται μια γενική διάχυση σε όλη σχεδόν την έκταση του Δήμου, στις κεντρικές και ανατολικές περιοχές εκατέρωθεν των λεωφόρων Αλεξάνδρας, Κηφισίας και Μεσογείων (όπως του Γκύζη, τα Εξάρχεια, οι Αμπελόκηποι, η Κατεχάκη, των Ελληνορώσων και τα Ιλίσια) αλλά και σε περιοχές νοτιότερα (όπως το Παγκράτι, ο Νέος Κόσμος, το Κουκάκι και τα Πετράλωνα).

Η διάχυση των μεταναστών ιδιοκτητών και, μέσα από αυτήν, η ανάμιξή τους με τους «ντόπιους» διαπιστώνεται όχι μόνο στο επίπεδο των γειτονιών αλλά και ως προς την κάθεται κατανομή τους, δηλαδή ως προς την εγκατάστασή τους στο εσωτερικό των πολυκατοικιών. Ως ιδιοκτήτες, οι μετανάστες συγκεντρώνονται κυρίως από το ισόγειο μέχρι τον δεύτερο όροφο, σημαντικό ποσοστό κατοικεί στον τρίτο και στον τέταρτο, ενώ ελάχιστοι παραμένουν στο υπόγειο ή κατοικούν ψηλότερα. Μετανάστες ιδιοκτήτες και «ντόπιοι» κάτοικοι συγκατοικούν, λοιπόν, όχι μόνο στις ίδιες γειτονιές αλλά και στις ίδιες πολυκατοικίες, αναπαράγοντας βέβαια ένα τυπικό σχήμα κατακόρυφης (κοινωνικής και εθνοτικής) διαστρωμάτωσης από το υπόγειο προς το ρετιρέ και από την όψη των πολυκατοικιών προς τον ακάλυπτο.

Η αυξημένη χωρική εγγύτητα μεταξύ μεταναστών και «ντόπιων» δεν αποκλείει, βέβαια, την ύπαρξη μεγά-

Χάρτης 2 Χωρική κατανομή ιδιόκτητων κατοικιών μεταναστών (Δ. Αθηναίων, 2000-2010, τυχαίο δείγμα 277 ιδιοκτησιών)

Πηγή: αρχείο Υποθηκοφυλακείου Αθηνών, ίδια επεξεργασία

λων μεταξύ τους κοινωνικών αποστάσεων. Στις εθνοτικά μεικτές γειτονιές και πολυκατοικίες της Αθήνας, οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ μεταναστών και «ντόπιων» είναι συχνά τυπικές, απόμακρες, ακόμα και εχθρικές. Όμως, οι κοινωνικές σχέσεις διεθνοτικής συνύπαρξης δεν περιορίζονται αποκλειστικά στο φάσμα της απόστασης και της σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, δεν είναι μονοσήμαντα αρνητικές. Είναι σχέσεις πολλαπλές και, ως εκ τούτου, περιλαμβάνουν ταυτόχρονα και σχέσεις αλληλοβοήθειας, εμπιστοσύνης, ακόμα και στενής φιλίας. Επιπλέον, είναι σχέσεις ιδιαίτερα δυναμικές. Πρώτον, μεταλλάσσονται στο πέρασμα του χρόνου, με το φόβο και την επιφυλακτικότητα να υποχωρούν σταδιακά, καθώς μετανάστες και

«ντόπιοι» εξοικειώνονται μεταξύ τους μέσα από καθημερινές συνήθειες που τους φέρνουν πιο κοντά. Δεύτερον, εξελίσσονται σε πολλούς χώρους παράλληλα, στη γειτονιά και στην πολυκατοικία, στους χώρους εργασίας, στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο, στους χώρους αναψυχής και στους χώρους συλλογικής δράσης. Και τρίτον, διαφοροποιούνται ανάλογα με τα ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά μεταναστών και «ντόπιων» (όπως το φύλο, η ηλικία, το επάγγελμα και οι προσωπικές συνήθειες), εξελίσσονται αλλιώς για τις γυναίκες από ό,τι για τους άντρες, αλλιώς για τα παιδιά από ό,τι για τους γονείς.

Συνολικά, ο εθνοφυλετικός στεγαστικός διαχωρισμός στην πόλη της Αθήνας εμφανίζεται χαμηλός. Οι μετανάστες

ιδιοκτήτες (όπως και οι ενοικιαστές) δεν αποκλείονται σε συγκεκριμένες γειτονιές της πόλης, δεν κατοικούν αποκλειστικά στους πολύ χαμηλούς ορόφους και στα πίσω διαμερίσματα των πολυκατοικιών, ούτε υφίστανται τις χειρότερες στεγαστικές συνθήκες, ενώ συχνά αναπτύσσουν με τους «ντόπιους» σχέσεις αρμονικής συνύπαρξης. Οι διαπιστώσεις αυτές μάς απομακρύνουν από ρατσιστικής εμπνεύσεως περιγραφές που συνηθίζονται στον κυρίαρχο δημόσιο λόγο (για «κόκκινες ζώνες» ή «άβατα παραβατικότητας» στο κέντρο της Αθήνας) και δεν επιτρέπουν παραλληλισμούς με γνωστά μοντέλα στέγασης και εθνοφυλετικού στεγαστικού διαχωρισμού από άλλες πόλεις του κόσμου (όπως τα γκέτο, οι black belts, τα slums και οι bad lands σε πόλεις των ΗΠΑ, οι παραγκοπόλεις και οι φαβέλες στη Λατινική Αμερική, οι shanty towns στην Ασία και την Αφρική, τα ethnoburbs και τα ethnic enclaves στη βόρεια Ευρώπη).

Η θετική σημασία των «στεγαστικών διαδρομών επιτυχίας» των μεταναστών

Οι «στεγαστικές διαδρομές επιτυχίας» των μεταναστών που αναδεικνύονται στη διατριβή, με ό,τι αυτές συνεπάγονται για τις χωρικές και κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ μεταναστών και «ντόπιων», έχουν πολλαπλή σημασία. Καταρχάς, αναδεικνύουν τους μετανάστες ως μια ετερογενή ομάδα πληθυσμού και, κυρίως, μας απομακρύνουν από το στερεότυπο του a priori περιθωριακού, εξαθλιωμένου, επικίνδυνου και άστεγου μετανάστη, που απειλεί την ασφάλεια και τη δημόσια υγεία, την οικονομική ευμάρεια, την κοινωνική συνοχή και την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, μας απομακρύνουν από την πρόσληψη των μεταναστών ως παθητικών θυμάτων της κοινωνικής πραγματικότητας και τους αναδεικνύουν ως δρώντα υποκείμενα,

που καταστρώνουν σχέδια και τα υλοποιούν, τοποθετημένοι ενεργά στην καθημερινή ζωή, εδώ και τώρα.

Ως έκφραση της ενεργούς δράσης τους, οι «στεγαστικές διαδρομές επιτυχίας» των μεταναστών ανοίγουν τη δυνατότητα για να αναγνωρίσουμε και την πολύπλευρη θετική συμβολή τους στις γειτονιές της πόλης στις οποίες αυτοί εγκαθίστανται: τη συμβολή τους στη διατήρηση μιας ζωντανής ανθρωπίνης παρουσίας σε περιοχές που είχαν εγκαταλειφθεί σε μεγάλο βαθμό από τον «ντόπιο» πληθυσμό τους^x τη συμβολή τους στην αναβάθμιση του εγκαταλελειμμένου, παλαιωμένου και απαξιωμένου κτηριακού αποθέματος, μέσα από προσωπική εργασία και επένδυση χρημάτων για τη συντήρηση και την αποκατάσταση των διαμερισμάτων τους^x και, τέλος, τη συμβολή τους στην ενεργοποίηση και αναθέρμανση της τοπικής οικονομίας, μέσα από τη σταδιακή τους ένταξη στην αγορά ενοικίων και στην αγορά ακινήτων. Η αναγνώριση της θετικής συμβολής της παρουσίας των μεταναστών στις γειτονιές της πόλης, μας απομακρύνει από το στιγματισμό ορισμένων περιοχών ως επικίνδυνων, υποβαθμισμένων και απροσπέλαστων «γκέτο» ή ως «άβατων παραβατικότητας», όπως συχνά παρουσιάζονται στον κυρίαρχο δημόσιο λόγο.

Οι θετικές όψεις της εγκατάστασης των μεταναστών στην πόλη της Αθήνας, στις οποίες η διατριβή δίνει ιδιαίτερη έμφαση, δεν είναι δυνατόν να αναιρέσουν τις στεγαστικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει μεγάλη μερίδα του μεταναστευτικού πληθυσμού, τις δυσκολίες αρμονικής συνύπαρξης με τον «ντόπιο» πληθυσμό ή τα προβλήματα αποστέρησης σε διάφορες γειτονιές της πόλης, ειδικά μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Έχουν όμως αξία ως περιπτώσεις που αποσταθεροποιούν τη ρητορική και τις πρακτικές θεμελίωσης του φόβου, της μισαλλοδοξίας και του ρατσιστικού μίσους, ανοίγοντας δυνατό-

τητες για διεθνοτική συνύπαρξη χωρίς προκαταλήψεις και εθνικισμούς.

Σημείωση

1. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2016. Τριμελής επιτροπή: Κωστής Χατζημιχάλης, επιβλέπων, Ντίνα Βαΐου, Θωμάς Μαλούτας, μέλη. Η εκπόνηση της διατριβής χρηματοδοτήθηκε από το «Πρόγραμμα Υποτροφιών Εσωτερικού» και το «Πρόγραμμα Χορήγησης Υποτροφιών Κινητικότητας για Βραχεία Μετεκπαίδευση στο Εξωτερικό» του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (IKY).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Arbaci S., Malheiros J. (2009) "De-Segregation, Peripheralisation and the Social Exclusion of Immigrants: Southern European Cities in the 1990s", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 36, No. 2, p. 227-255.
- Bonvalet C., Villanova R. De (1999) « Immigrés propriétaires ici et là-bas, un système résidentiel » ?, *D'une maison l'autre. Parcours et mobilités résidentielles*, Bonnin P., Villanova R. De (ed.), Grane (Drôme) : Créaphis p. 213-248.
- Chamboredon J. C., Lemaire M. (1970) « Proximité spatiale et distance sociale. Les grands ensembles et leur peuplement », *Revue française de sociologie*, Vol. 11, No. 1, p. 3-33.
- Dalipaj G. (forthcoming) "Edifices of Enver", 'Houses for the Future' and 'Migrants from Transition'. Poly-topic dwelling and residential systems among Albanian migrants in Greece".
- Germain A. (2000) "Immigrants and Cities: Does neighborhood matter?", *Paper presented at the Transatlantic Learning Committee special meeting Montréal*, <http://www.im.metropolis.net/medias/IMMIGRANTS.pdf>
- Glick-Schiller N., Çağlar A. (2009) "Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale",

Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 35, No. 2, p. 177-202.

Wacquant L. (2004) "Ghetto", *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Smelser N. J., Baltes P. B. (ed.), London: Pergamon Press p. 1-7.

Ελληνόγλωσση

- Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ. Ι., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ. (2009) «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 107, σ. 57-66.
- Βαΐου Ντ. (επιστ. υπεύθυνη) κ.ά. (2007) *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωρο-κοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*, Αθήνα: L-Press και ΕΜΠ.
- Βεντούρα Λ. (2011) «Γηγενείς/μετανάστες: Οροθέτηση και μετατόπιση κοινωνικών συνόρων», *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα. Διαδικασίες αφομοίωσης, ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού*, Βεντούρα Λ. (επιμ.), Αθήνα: Νήσος, σ. 15-62.
- Εμμανουήλ Δ. (2006) «Κοινωνικός Διαχωρισμός, Πόλωση και Ανισότητες στη Γεωγραφία της Αθήνας: Ο Ρόλος των Μηχανισμών της Αγοράς Κατοικίας και Οικιστικής Ανάπτυξης (1980-2000)», *Αθήνα. Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000*, Μαλούτας Θ., Εμμανουήλ Δ., Παντελίδου-Μαλούτα Μ., Αθήνα: ΕΚΚΕ, σ. 265-312.
- Καμπούρη Ε. (2007) *Φύλο και Μετανάστευση. Η καθημερινή ζωή των μεταναστών από την Αλβανία και την Ουκρανία*, Αθήνα: Gutenberg, τ. 2.
- Λαμπριανίδης Λ., Λυμπεράκη Α. ([2001]2005) *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές ενημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Πετρονότη Μ. (με τη συμμετοχή της Ζαρκιά Κ.) (1998) *Το πορτραίτο μιας διαπολιτισμικής σχέσης. Κρυστάλλωσεις, ρήγματα, ανασκευές*, Αθήνα: UNESCO/ΕΚΚΕ και Πλέθρον.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΒΑΣΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΤΟΥ KITCHENER ΓΙΑ ΤΗ ΝΗΣΟ ΚΥΠΡΟ (ΕΚΔ. 1885)

Χρίστος Χαλκιάς,¹ Χριστόφορος Βραδής, Κλεομένης Καλογερόπουλος, Ευάγγελος Παπαδιάς, Χρήστος Πολυκρέτης, Γεώργιος Χαλκιάς, Αθανάσιος Ψαρογιάννης Ψαρογιάννης

Το 1885 δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο από την Edward Stanford 55 Charing Cross S.W. ο χάρτης του Άγγλου λοχαγού Horatio Herbert Kitchener ως το αποτέλεσμα της πρώτης επιστημονικής χαρτογράφησης της Κύπρου. Ο χάρτης τυπώθηκε σε δεκαέξι φύλλα και αποτέλεσε το χαρτογραφικό πρότυπο για την Κύπρο έως τα μέσα του 20ού αιώνα. Ο χάρτης αυτός, περιέχει πληθώρα από πληροφορίες γεωγραφικού, ιστορικού αλλά και πολιτισμικού ενδιαφέροντος για τη νήσο. Πολλές από αυτές τις πληροφορίες χρήζουν, ακόμα και στις μέρες μας, προσεκτικής διερεύνησης από την επιστημονική κοινότητα. Με βάση τα παραπάνω υλοποιήθηκε από το Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου (με επιστημονικό υπεύθυνο τον Καθ. Χ. Χαλκιά) ερευνητικό έργο με τίτλο: *Κατασκευή Βάσης Χαρτογραφικών δεδομένων και διαδικτυακής εφαρμογής παρουσίασης των γεωγραφικών πληροφοριών του Χάρτη του Kitchener για τη νήσο Κύπρο (έκδοσης 1885)*.

Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε από το Sylvia Ioannou Foundation το οποίο παρέχει και τον πρωτότυπο χάρτη από τη συλλογή του. Παρακάτω επιχειρείται μια συνοπτική περιγραφή του έργου το οποίο είχε διπλό στόχο: αφενός να συμβάλει στην καταγραφή και οργάνωση όλων των στοιχείων του ιστορικού χάρτη του Kitchener και αφετέρου να προωθήσει την ελεύθερη διάχυση και αξιοποίηση όλων αυτών των πληροφοριών μέσα από τη διαδικτυακή εφαρμογή που αναπτύχθηκε ειδικά για αυτόν τον σκοπό.

Η χαρτογράφηση της Κύπρου από τον H. H. Kitchener

Η απόφαση της αποτύπωσης της νήσου της Κύπρου από τους Άγγλους λήφθηκε το Σεπτέμβριο του 1878. Ο χάρτης για την εκτέλεση της διοίκησης-διαχείρισης ορίστηκε να είναι κλίμακας μιας ίντσας ανά μίλι (1:63.360), ενώ ο χάρτης για την άσκηση της εισοδηματικής-φορολογικής πολιτικής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο νησί ορίστηκε να είναι κλίμακας τεσσάρων ή έξι ιντσών ανά μίλι. Έτσι, στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1878 ο Kitchener μαζί με τμήμα των συνεργείων και του εξοπλισμού φτάνει στην Κύπρο. Οι οδηγίες που είχε λάβει ήταν να εκπονήσει μια τοπογραφική-χαρτογραφική εργασία με τη μέθοδο του τριγωνισμού, ενώ ο ίδιος περιέγραφε τη δημιουργία ενός χάρτη που θα αποτελούσε σημείο αναφοράς για μελλοντικές έρευνες. Μετά από αρχικές διαμάχες για το περιεχόμενο και τις προτεραιότητες της χαρτογράφησης και έπειτα από μια διακοπή του έργου έως το 1880 ξεκίνησαν οι εργασίες χαρτογράφησης υπό τον Kitchener. Προκειμένου να επισπευστεί η εργασία της δημιουργίας χάρτη που θα εξυπηρετούσε τους διοικητικούς-διαχειριστικούς σκοπούς, αποφασίστηκε να διακοπεί η δαπανηρή εργασία

¹ Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, xalkias@hua.gr

Απόσπασμα από το χάρτη της Κύπρου του H. Kitchener. (Πηγή: Sylvia Ioannou Foundation). Ο επιχρωματισμός, παρουσιάζει την ταξινόμηση των γεωγραφικών οντοτήτων η οποία υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα.

δημιουργίας και σχεδιασμού υψομετρικών καμπυλών που αρχικά είχε αποφασισθεί να εκπονηθεί, καθώς επίσης διακόπηκε η επισήμανση των ορίων των οικισμών, θεωρώντας ότι η εργασία αυτή θα μπορούσε να γίνει επιτυχέστερα κατά την εξέταση των τίτλων των ιδιοκτησιών. Με το τέλος του 1881 ουσιαστικά η εργασία υπαίθρου ολοκληρώθηκε, ενώ μέχρι το τέλος του 1882 είχε ήδη ξεκινήσει η συνεργασία με τον εκδοτικό οίκο του Stanford. Τον Φεβρουάριο του 1883 ολοκληρώθηκε και η απόδοση του αναγλύφου. Προφανώς το παραπάνω εγχείρημα αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Οι ορεινές περιοχές του νησιού αλλά και οι ανεξερεύνητες περιοχές της περιφέρειας Πάφου υπήρξαν τα δύσκολα τμήματα της αποτύπωσης. Μια άλλη σημαντική δυσκολία συναντήθηκε κατά τη διαδικασία του τριγωνισμού. Οι σωροί από πέτρες

που δημιουργούσαν τα συνεργεία ως επισήμανση των τριγωνομετρικών σημείων, πολλές φορές καταστρέφονταν από τους κατοίκους, με αποτέλεσμα οι μετρήσεις να επαναλαμβάνονται και να υπάρχει καθυστέρηση των εργασιών. Τα επόμενα χρόνια και μέχρι τον Μάρτιο του 1883 ο Kitchener εκπόνησε τις απαραίτητες εργασίες για την ολοκλήρωση των μετρήσεων του χάρτη.

Μετά την αρχική εγκατάσταση των συνεργείων χαρτογράφησης στο νησί η πρώτη εργασία που πραγματοποιήθηκε ήταν ο ορισμός της βάσης του τριγωνισμού βόρεια της Λευκωσίας. Η βάση ορίστηκε να έχει μήκος 19,726.625 πόδια (6012.675 μέτρα) και επισημάνθηκαν μόνιμα τα άκρα της. Από τα δύο άκρα της βάσης ορίστηκαν με αλληλοτομίες τα υπόλοιπα σημεία του τριγωνομετρικού δικτύου μέσω ενός συστήματος τριγώνων. Το

πλεονέκτημα της μεθόδου, ήταν ότι στηρίχθηκε στις μετρήσεις γωνιών που εύκολα μπορούσαν να γίνουν μέσω ενός θεοδόλιχου και όχι στις χρονοβόρες και δαπανηρές μετρήσεις αποστάσεων. Μέσω των χωροσταθμικών οδεύσεων από την Αμμόχωστο και τη Λάρνακα δόθηκε υψομετρική αφετηρία στην κατασκευασθείσα βάση. Για τη λήψη της μέσης στάθμης θάλασσας χρησιμοποιήθηκε ο παλιροιογράφος που ανεγέρθηκε από τον Captain Millard R.N. Το τριγωνομετρικό δίκτυο του Kitchener, χρησιμοποιήθηκε και σε μεταγενέστερες γεωδαιτικές εργασίες και αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη του δικτύου το οποίο χρησιμοποιείται ακόμα και στις μέρες μας.

Ο χάρτης κλίμακας μιας ίντσας στο μίλι, ο οποίος δημιουργήθηκε σύμφωνα με τη μεθοδολογία που πε-

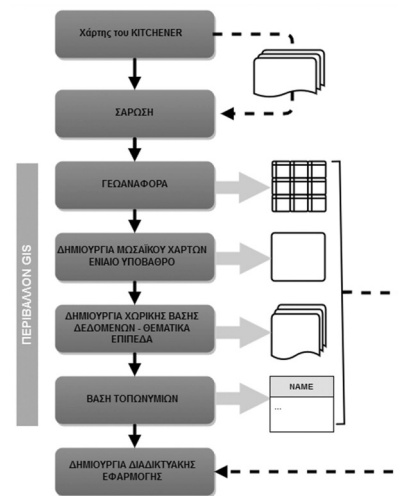
ριγράφηκε παραπάνω, αποτελείτο από 15 φύλλα συν το φύλλο του τίτλου.

Γενική περιγραφή του ερευνητικού έργου

Για την επίτευξη των κύριων στόχων του έργου - οι οποίοι ήταν αφενός η ταξινόμηση, και η οργάνωση των χαρτογραφικών πληροφοριών για τη νήσο Κύπρο όπως αυτές αποτυπώνονται στον ιστορικό Χάρτη του Kitchener, και αφετέρου η δημιουργία ψηφιακής χαρτογραφικής βάσης δεδομένων για τον χάρτη με την αξιοποίηση των τεχνολογιών Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών και Ψηφιακής Χαρτογραφίας στο Διαδίκτυο - ακολουθήθηκε μεθοδολογία η οποία περιλάμβανε τις παρακάτω φάσεις:

1. Σάρωση των 15 φύλλων του Χάρτη και γεωαναφορά τους σε ενιαίο σύστημα συντεταγμένων. Το παραγόμενο της φάσης αυτής ήταν το ενιαίο χαρτογραφικό υπόβαθρο το οποίο αξιοποιήθηκε στις επόμενες φάσεις.
2. Δημιουργία Χωρικής Βάσης Δεδομένων του χάρτη. Στη φάση αυτή πραγματοποιήθηκε η ψηφιοποίηση των θεματικών επιπέδων του χάρτη σε περιβάλλον Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (GIS).
3. Δημιουργία βάσης και Ευρετηρίου Τοπωνυμίων χάρτη Kitchener. Στη φάση αυτή αρχειοθετήθηκαν όλα τα τοπωνύμια του χάρτη και αξιοποιήθηκαν εξωτερικές πηγές για την καταγραφή των υφιστάμενων τοπωνυμίων και την αντιστοίχισή τους με αυτά του χάρτη του Kitchener.
4. Σχεδιασμός / δημιουργία ψηφιακού χάρτη – διαδικτυακής εφαρμογής. Για την υλοποίηση αυτής της φάσης αξιοποιήθηκαν τα παραγόμενα όλων των προηγούμενων και κατασκευάστηκε διαδραστική διαδικτυακή εφαρμογή στην οποία και παρουσιάζονται.

Οι φάσεις αυτές περιγράφονται αναλυτικά στη συνέχεια.

Γεωαναφορά φύλλων χάρτη του Kitchener

Μετά τη σάρωση των φύλλων και τη δημιουργία των αντίστοιχων αρχείων εικόνας για κάθε φύλλο του χάρτη του Kitchener, ακολούθησε η γεωαναφορά τους σε κοινό σύστημα αναφοράς με στόχο τη δημιουργία του ενιαίου χάρτη του Kitchener με τη μορφή ψηφιακού μωσαϊκού. Η γεωαναφορά πραγματοποιήθηκε με την αξιοποίηση του κανάβου γεωγραφικών συντεταγμένων οι οποίες σημειώνονται στα φύλλα του χάρτη του Kitchener. Αποτέλεσμα της φάσης αυτής είναι η δημιουργία μωσαϊκού με τα φύλλα του χάρτη του Kitchener. Σημειώνεται ότι το αποτέλεσμα ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικό, καθώς το μωσαϊκό το οποίο δημιουργήθηκε είναι συνεχές (seamless) και στερείται εμφανών συρραφών. Επιπλέον, τα χαρτογραφικά στοιχεία τα οποία τοποθετούνται σε γειτονικούς χάρτες εμφανίζονται ως συνεχή. Η τελική γεωαναφορά έγινε στο Γεωδαιτικό Σύστημα αναφοράς WGS 84, προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα υπέρθεσης του χάρτη

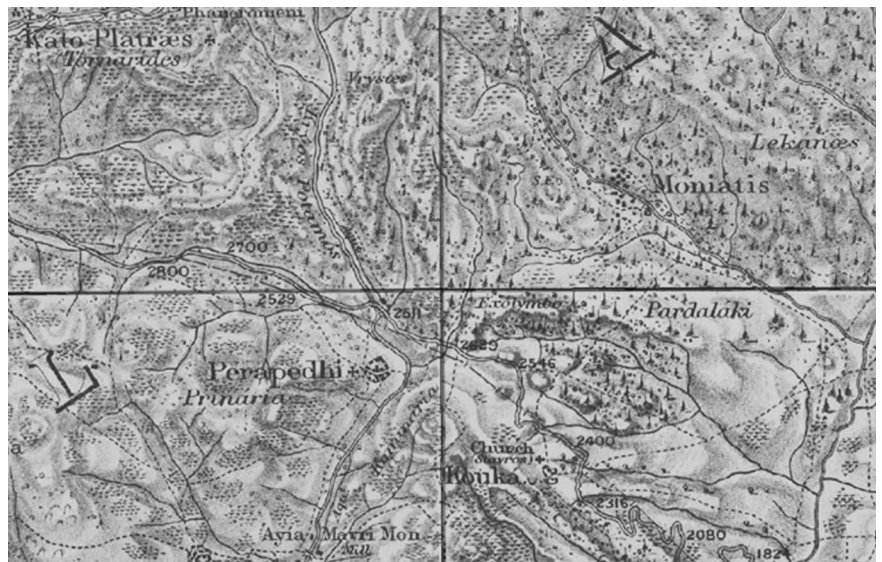
του Kitchener σε διαδεδομένα γεωγραφικά υπόβαθρα τα οποία απεικονίζουν την υφιστάμενη κατάσταση στην περιοχή έρευνας. Το τελικό μωσαϊκό των σαρωμένων και χαρτών αποτέλεσε την πληροφορία υποβάθρου η οποία αξιοποιήθηκε στην επόμενη φάση του έργου, η οποία είχε να κάνει με τη δημιουργία της χωρικής βάσης δεδομένων.

Δημιουργία χωρικής βάσης δεδομένων

Για τη δημιουργία της χωρικής βάσης δεδομένων αναγνωρίστηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν όλα τα γεωγραφικά στοιχεία που απεικονίζονται στον χάρτη του Kitchener: σημειακές γεωγραφικές οντότητες, όπως για παράδειγμα χαρακτηριστικά σημεία (εκκλησίες, πηγάδια, ερείπια, τριγωνομετρικά σημεία, γέφυρες, κ.λπ.), γραμμικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα οδικό δίκτυο, υδρογραφικό δίκτυο, διοικητικά όρια, γραμμή τηλεγράφου κ.λπ., και επιφανειακές γεωγραφικές οντότητες όπως οι καλύψεις γης, οι διοικητικές ενότητες κ.λπ. Οι παραπάνω πληροφορίες ψηφιοποιήθηκαν για όλη την Κύπρο (15 φύλλα) και εντάχθηκαν στα αντίστοιχα θεματικά επίπεδα (layers) γεωγραφικών πληροφοριών του χάρτη. Με τη διαδικασία αυτή καταγράφηκαν τόσο οι χωρικές ιδιότητες κάθε οντότητας (θέση, χωρικές σχέσεις) όσο και τα περιγραφικά χαρακτηριστικά της. Για παράδειγμα, για κάθε χαρακτηριστικό σημείο (π.χ. ξωκλήσι), καταγράφηκε η θέση του (X, Y συντεταγμένες) αλλά και το όνομά του όπως αναγράφεται στον χάρτη. Ένα Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΓΠ ή GIS) δίνει τη δυνατότητα σύνδεσης της σχεδιαζόμενης χωρικής πληροφορίας (ψηφιοποίηση) με τα περιγραφικά χαρακτηρι-

στικά της. Κατά συνέπεια το παραγόμενο αρχείο αποτελεί ουσιαστικά τη χωρική βάση δεδομένων του σχεδιαζόμενου επιπέδου πληροφορίας. Η διαδικασία της ψηφιοποίησης της γεωγραφικής πληροφορίας, όπως αυτή αναγνωρίστηκε κι αναφέρθηκε παραπάνω, αφορά ουσιαστικά στην ψηφιακή αρχειοθέτηση των στοιχείων του χάρτη.

Για τη δημιουργία της βάσης χωρικών δεδομένων του χάρτη και προκειμένου αυτή να αποκτήσει μια διακριτή μορφή, αρχικά έλαβε χώρα η αναγνώριση των χαρτογραφικών πληροφοριών προς ψηφιοποίηση. Οι πληροφορίες αυτές ταξινομήθηκαν θεματικά σε πέντε βασικές κατηγορίες η κάθε μία από τις οποίες έφερε επιπλέον υποδιαίρεσεις. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα χαρακτηριστικά εκείνα του χάρτη που έχουν σχέση με τους οικισμούς και οποιαδήποτε ονοματολογία. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι ονομασίες των οικισμών. Οι ελληνικές και τουρκικές ονομασίες των πόλεων, όπου υφίστανται, αναγράφονται στον χάρτη με το λατινικό αλφάβητο. Ο τύπος των γραμμάτων ο οποίος χρησιμοποιείται για κάθε όνομα οικισμού υποδηλώνει και το μέγεθος του οικισμού. Πέραν της κατηγορίας οικισμού που αντιστοιχεί στις πόλεις όπως η Λευκωσία ή η Αμμόχωστος, διακρίνονται άλλες τρεις κατηγορίες οικισμών. Εκτός από τις πληροφορίες που αφορούν στο μέγεθος των οικισμών, ο χάρτης παρέχει πληροφορίες σχετικές με το θρησκευμα που επικρατεί σε κάθε οικισμό. Το θρησκευμα επισημαίνεται χρησιμοποιώντας σύμβολα (σταυρού ή ημισελήνου) που ακολουθούν το όνομα του οικισμού. Το σύμβολο του σταυρού δεξιά του ονόματος του οικισμού υποδηλώνει ότι επικρατούσα θρησκεία είναι η χριστιανική, ενώ αυτό της ημισελήνου ότι επικρατούσα θρησκεία είναι η μουσουλμανική. Σε όποια πόλη ή οικισμό δεν επικρατεί

Το ενιαίο –χωρίς συρραφές– υπόβαθρο στην περιοχή ένωσης τεσσάρων φύλλων του χάρτη Kitchener μετά τη γεωαναφορά..

κάποια θρησκεία έναντι της άλλης, το θρησκευμα δεν επισημαίνεται στον χάρτη. Δεν μας είναι γνωστό αν ακολουθήθηκε από τον Kitchener κάποιο συγκεκριμένο ποσοστό πάνω από το οποίο θεωρούσε ότι επικρατεί μια θρησκεία έναντι της άλλης. Θα πρέπει να υπήρχε μια σημαντικά ισχυρή πλειοψηφία πιστών της θρησκείας εκείνης με την οποία τελικά χαρακτήριζε τον οικισμό. Για παράδειγμα το όριο των 3/4 του συνολικού πληθυσμού φαίνεται να αποτελεί μια λογική υπόθεση. Τα διάφορα τοπωνύμια αποτελούν κι αυτά υποκατηγορία της ονοματολογίας. Υπάρχει πλήθος τοπωνυμίων για όρη, περιοχές, θέσεις, ακρωτήρια, νησίδες κ.ά. Ο τρόπος γραφής τους σχετίζεται κυρίως με τον τύπο και όχι με τη σπουδαιότητα του τοπωνυμίου. Έτσι, ονομασίες οι οποίες αναφέρονται σε βουνά και ποτάμια αναγράφονται κεκλιμένα ή καμπύλα για την ακριβέστερη περιγραφή της τοποθεσίας κι όχι οριζόντια.

Η δεύτερη κατηγορία πληροφοριών που αναγνωρίστηκαν στον χάρτη είναι τα Δίκτυα –Όρια. Σε αυτήν ανήκει το οδικό δίκτυο και περιλαμβάνει τους υφιστάμενους δρόμους κατά τη διάρκεια της χαρτογράφησης και τους

υπό κατασκευή. Διαχωρισμός των δρόμων πραγματοποιείται κι ως προς την περίοδο κατασκευής τους. Οι κατασκευασμένοι δρόμοι μετά τη βρετανική κατοχή έχουν διαφορετικό σύμβολο από τους προϋφιστάμενους. Ο μεγάλος αριθμός των νέων οδών συνάδει με την επισήμανση του Kitchener στο άρθρο που ήδη αναφέρθηκε «Σημειώσεις για την Κύπρο», όπου αναφέρει την έλλειψη καλού οδικού δικτύου ως έναν από τους τομείς όπου απαιτείται άμεση βελτίωση στο νησί. Καθώς οι δρόμοι με σήμανση “υπό κατασκευή” είναι αρκετοί, πιθανότατα στους χάρτες ο Kitchener έχει συμπεριλάβει και τους υπό μελέτη δρόμους. Ο Tønnes Bekker-Nielsen στο βιβλίο του *The roads of ancient Cyprus (Οι αρχαίοι δρόμοι της Κύπρου)* (Nielsen T., 2004) εκφράζει σημαντικές αμφιβολίες για την ορθότητα των στοιχείων του Kitchener ως προς τους δρόμους, θεωρώντας πολλούς από αυτούς που ο Kitchener παρουσιάζει ως κατασκευασμένους μετά τη βρετανική κατοχή, ως αρχαίους ή ως δρόμους κατασκευασμένους κατά την Τουρκοκρατία. Σε κάθε περίπτωση, στο ερευνητικό έργο το οποίο εκπονήθηκε καταγράφηκαν τα στοιχεία όπως ακρι-

βώς παρουσιάζονται στον χάρτη του Kitchener. Συνολικά, και σύμφωνα πάντα με τα υποτυπώδη υπομνήματα του χάρτη, αναγνωρίστηκαν τέσσερις κατηγορίες δρόμων: οι τρεις πρώτες αναφέρονται στο επαρχιακό δίκτυο δρόμων και η τέταρτη στο αστικό δίκτυο, δηλαδή το δίκτυο των δρόμων των δρόμων που υφίστανται εντός οικισμών. Το υδρογραφικό δίκτυο, το οποίο αποτελείται κυρίως από κλάδους παροδικής ροής, είναι μια, υποκατηγορία της γενικής ομάδας Δίκτυα - Όρια. Ποταμοί με οριοθετημένη κοίτη, κύριοι κλάδοι εφήμερης ροής, μισγάγγειες-εφήμερη ροή, υδραγωγεία αλλά και αρδευτικά κανάλια αποτελούν τη χαρτογραφημένη πληροφορία που μας παρέχει ο χάρτης του Kitchener σε σχέση με το υδρογραφικό και αρδευτικό δίκτυο. Τέλος, η ακτογραμμή, η γραμμή του τηλεγράφου και τα διοικητικά όρια των περιφερειών και επαρχιών που αποτυπώνονται μπορούν να ενταχθούν σε αυτή την υποομάδα χαρτογραφικής πληροφορίας.

Η τρίτη ομάδα γεωγραφικών πληροφοριών του χάρτη σχετίζεται με τα σημεία ενδιαφέροντος. Πρόκειται για σημειακές πληροφορίες που αφορούν στον πολιτισμό (μοναστήρια, εκκλησίες, τζαμιά, νεκροταφεία, ερείπια παλαιών κατασκευών κ.ά.), στην οικονομία (ανεμόμυλοι, ποιμνιστάσια, λατομεία, πηγάδια κ.ά.), αλλά και σημειακή πληροφορία διακυβέρνησης, όπως κυβερνητικά κτήρια και στρατοπεδεύσεις.

Η τέταρτη ομάδα χαρτογραφικής πληροφορίας περιλαμβάνει την κάλυψη γης. Το μικρό υπόμνημα του χάρτη που βρίσκεται στην πινακίδα 15 δεν παρέχει άλλες επεξηγήσεις των συμβολισμών που χρησιμοποιούνται στον χάρτη για να αναπαραστήσουν την κάλυψη γης πέραν της επεξήγησης των αμπελώνων. Αυτό από μόνο του έχει την αξία του, αλλά για την κατανόηση και την ελαχιστοποίηση των

προσεγγιστικών ερμηνειών των υπολοίπων συμβολισμών λήφθηκε υπ' όψιν το πιο ολοκληρωμένο υπόμνημα του προγενέστερου χάρτη της Παλαιστίνης. Κατά αυτόν τον τρόπο στον Χάρτη της Κύπρου αναγνωρίστηκαν 6 γενικές και δεκαοκτώ ειδικοί τύποι κάλυψης γης.

Τέλος, η Πέμπτη κατηγορία γεωγραφικών δεδομένων του χάρτη αφορά τη μορφολογία και το ανάγλυφο της περιοχής απεικόνισης. Υψόμετρα βρίσκονται σε κάθε γεωγραφικό μήκος και πλάτος του νησιού που, σε συνδυασμό με τη σκίαση του αναγλύφου (hill shading), παρέχουν πληροφορίες ως προς το ανάγλυφο του νησιού και την αίσθηση του όγκου. Είναι γεγονός ότι για τη σκίαση του αναγλύφου δόθηκε ιδιαίτερη μέριμνα από τους δημιουργούς του χάρτη, κάτι που άλλωστε προκύπτει τόσο από τις αναφορές του ίδιου του Kitchener (Shirley R., 2001, σ. 67) στο πρόσωπο του S.C.N. Grant R.E. στις επιστολές του προς τον αρμόδιο υπουργό, όσο κι από την αναγραφή του ονόματος του Grant στο εξώφυλλο και σε κάθε φύλλο του χάρτη. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ στον αρχικό σχεδιασμό του Kitchener υπήρχε η πρόθεση να αποτυπωθεί το ανάγλυφο με ισούψεις καμπύλες, το σχέδιο αυτό εγκαταλείφθηκε. Τα υψόμετρα – τα οποία καταγράφονται στο χάρτη με το πρόθεμα B.M. (Bench Mark) - είναι κατανεμημένα σε όλη την Κύπρο, ενώ αυτά με το πρόθεμα B.M., δηλαδή τα σημεία υψομετρικής αφετηρίας, βρίσκονται στις διαδρομές των χωροσταθμικών οδύσεων που χρησιμοποίησε η ομάδα εργασίας κατά τη μεταφορά υψομέτρου από τους παλιρροιογράφους στη βάση του τριγωνισμού. Στη μια από αυτές τις διαδρομές και συγκεκριμένα στη διαδρομή Λάρνακα-Λευκωσία υφίστανται και χιλιομετρικές θέσεις (οι μονάδες που χρησιμοποιεί ο χάρτης είναι μίλια για τις αποστάσεις και πόδια για

τα υψόμετρα). Το πρόθεμα που χρησιμοποιείται εδώ είναι το M.S. και για κάποια από αυτά τα σημεία αναγράφονται οι αποστάσεις από Λάρνακα και Λευκωσία.

Μετά την αναγνώριση των χαρτογραφικών πληροφοριών, τα στοιχεία αυτά ψηφιοποιήθηκαν και οργανώθηκαν, με τη μορφή θεματικών επιπέδων, σε περιβάλλον Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών ΣΓΠ (Geographical Information System, GIS). Τα επίπεδα αυτά παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Δημιουργία βάσης και ευρετηρίου τοπωνυμίων

Για τα αναγραφόμενα ονόματα των οικισμών που αναφέρονται στον χάρτη και που συμπληρώθηκαν στις αντίστοιχες στήλες του πίνακα περιγραφικής πληροφορίας, πραγματοποιήθηκε αντιστοίχιση με το επίσημο ευρετήριο των οικισμών, όπως αυτό ισχύει σήμερα. Τα επίσημα ονόματα των οικισμών σε ελληνική και λατινική γραφή συμπληρώθηκαν στις δύο τελευταίες στήλες του πίνακα περιγραφικής πληροφορίας.

Εκτός από τις ονομασίες οικισμών καταγράφηκαν και τα τοπωνύμια που, στον χάρτη του Kitchener, είναι γραμμένα με κεκλιμένη ή καμπύλη γραφή και τα οποία συνήθως αναφέρονται σε γεωμορφολογικά στοιχεία (υδατορέματα, βουνά, κόλποι κ.λπ.).

Σχεδιασμός και υλοποίηση ψηφιακού χάρτη και διαδικτυακής εφαρμογής

Σημειώνεται ότι η εφαρμογή αυτή είναι λειτουργική και στο διαδίκτυο έτσι ώστε να παρέχεται η δυνατότητα ενσωμάτωσής της σε υφιστάμενες ιστοσελίδες των συνεργαζόμενων φορέων. Η ιστοσελίδα του έργου είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://>

www.sylviaioannoufoundation.org/el/?option=com_users&view=login από όπου οι χρήστες μπορούν να εισέλθουν στην ελεύθερη ηλεκτρονική εφαρμογή.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο αισθητικός σχεδιασμός της εφαρμογής είναι εναρμονισμένος με την αισθητική του πρωτότυπου χάρτη. Σε κάθε περίπτωση οι χρήστες της τελικής εφαρμογής έχουν τη δυνατότητα εμφάνισης και του πρωτότυπου χάρτη για τη διενέργεια των απαραίτητων συγκρίσεων. Η παρεχόμενη διαδραστική λειτουργικότητα του τελικού χάρτη περιλαμβάνει:

1. πλοήγηση στον χάρτη του Kitchener (zoom in, zoom out, καθορισμό κλίμακας)

2. δυνατότητα εμφάνισης κατά το δοκούν των επιπέδων πληροφορίας (ακτογραμμή, οδικό δίκτυο, οικισμοί, κάλυψη γης, ονοματολογία, κ.λπ.), και τροποποίηση της διαφάνειας του συμβόλου κάθε επιπέδου

3. δυνατότητα εμφάνισης του πρωτότυπου χάρτη του Kitchener ως υπόβαθρο,

4. δυνατότητες παρουσίασης ιδιοτήτων για κάθε αντικείμενο του χάρτη

(π.χ. με επιλογή κάποιου οικισμού παρουσιάζεται παράθυρο διαλόγου στον χρήστη με τα στοιχεία του οικισμού τα οποία είναι καταχωρημένα στη βάση)

5. δυνατότητα αναζητήσεων γεωγραφικών αντικειμένων με το λεκτικό τους και μετάβαση στη γεωγραφική θέση του αντικειμένου στον χάρτη (π.χ. αναζήτηση ενός οικισμού από το επίπεδο της ονοματολογίας)

6. δυνατότητα αντιπαραβολής θεματικών επιπέδων του χάρτη του Kitchener με το υφιστάμενο (σημερινό) γεωγραφικό υπόβαθρο

7. δυνατότητα προβολής γενικών και ειδικών πληροφοριών που αφορούν στην κατασκευή και το περιεχόμενο του χάρτη του Kitchener.

Αναζήτηση ονομασιών μέσω της εφαρμογής

Η εφαρμογή παρέχει, εκτός των άλλων, και τη δυνατότητα αναζήτησης σε όλες τις αναγραφόμενες ονομασίες των πρωτότυπων πινακίδων του Kitchener. Ο χρήστης αρκεί να πληκτρολογήσει τουλάχιστον 3 χαρακτήρες για να λάβει τα πρώτα αποτελέσματα.

Πατώντας σε ένα από τα αποτελέσματα, ο χάρτης εστιάζει σε αυτό και ταυτόχρονα επισημαίνεται το χαρακτηριστικό που περιέχει την ονομασία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ειδικά στην περίπτωση αναζήτησης στις ονομασίες των οικισμών, η εφαρμογή θα επιστρέψει αποτελέσματα τόσο από τις ονομασίες του χάρτη του Kitchener όσο και από τις αγγλικές και ελληνικές ονομασίες που προέρχονται από το Κυπριακό Gazetteer.

Ευχαριστίες

Το ερευνητικό αυτό έργο υλοποιήθηκε χάρη στην ευγενική χορηγία του Sylvia Ioannou Foundation το οποίο παρείχε επιπρόσθετα τον χάρτη του Kitchener από τη συλλογή του, καθώς και χάρη στην άψογη συνεργασία και αλληλεπίδραση με τους συνεργάτες του Ιδρύματος, τη διευθύντρια κα Άρτεμη Σκούταρη και την κα Σύλβια Ιωάννου τις οποίες και ευχαριστούμε θερμά.

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Θωμάς Μαλούτας¹, Σταύρος-Νικηφόρος Σπυρέλλης²

Ο Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας αποτελεί ψηφιακό τόπο ανάδειξης δομών και διαδικασιών που αφορούν τον κοινωνικό ιστό της πόλης σε διαφορετικούς χρόνους, σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες και με επικέντρωση σε διαφορετικές θεματολογίες. Στόχο του διαδικτυακού αυτού Άτλαντα αποτελεί η δημιουργία ενός ανθολογίου για την κοινωνική γεωγραφία της πόλης μέσα από τη συγκέντρωση πρόσφατων και παλαιότερων ερευνητικών εργασιών, οι οποίες αναλύουν δεδομένα και προτείνουν ερμηνίες οι οποίες συχνά δεν είναι ευρύτερα γνωστές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιζητείται η ανάδειξη και η κριτική συζήτηση θεμάτων από πολλαπλές οπτικές γωνίες, επικεντρώνοντας στην τελευταία 20ετία.

Ο Άτλαντας αυτός αποτελεί, εν μέρει, συνέχεια εκείνου που εκδόθηκε πριν 15 χρόνια από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας (*Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας. Οι Πόλεις*). Εντοπίζονται, όμως, δύο βασικές διαφορές. Πρώτον, ο Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας επικεντρώνεται στην πόλη της Αθήνας και δεύτερον και κυριότερο το τελικό προϊόν δεν αποτελεί μια έντυπη έκδοση. Η ηλεκτρονική μορφή του είναι, άλλωστε, αυτό που τον κάνει να διαφέρει πραγματικά, αφού επιτρέπει αφενός μεγαλύτερη ελευθερία στη συγκρότηση της δομής του και αφετέρου, τον συνεχή εμπλουτισμό του μέσα από μια διαρκή ανανέωση μέσω της αδιάκοπης προσθήκης νέων λημμάτων και της επικαιροποίησης των υφιστάμενων.

Η αρχική ιδέα της δημιουργίας του Κοινωνικού Άτλαντα της Αθήνας προτάθηκε από τον Θωμά Μαλούτα ως παράπλευρο προϊόν του προγράμματος Re-activate Athens του Ιδρύματος Ωνάση. Η προσπάθεια αρχικά προβλεπόταν να οδηγήσει σε έντυπη έκδοση. Τελικά, η πορεία του έργου οδήγησε στην επιλογή της διαδικτυακής μορφής και αυτό πιθανώς αποτελεί το πιο ιδιαίτερο στοιχείο της ταυτότητάς του. Το έργο στηρίχθηκε εξ αρχής από το Ίδρυμα Ωνάση, στήριξη και συνεργασία η οποία έχει αποφασιστεί να συνεχιστεί και για τα ερχόμενα τέσσερα χρόνια.

Ο Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας είναι αποτέλεσμα συνεργασίας πολλών και σημαντικών επιστημονικών φορέων:

1) του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και συγκεκριμένα του Τμήματος Γεωγραφίας, το οποίο αποτελεί το βασικό φορέα υλοποίησης του Άτλαντα ως ερευνητικό έργο

2) της Γαλλικής Σχολής Αθηνών (ÉfA), που ανέλαβε τη στήριξη της γαλλικής εκδοχής του, η οποία προστέθηκε τον Οκτώβριο του 2017, ενισχύοντας έτσι τη διεθνή προβολή του

3) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) που αποτελεί παραδοσιακή πηγή παραγωγής ατλάντων με αντικείμενο κοινωνικά φαινόμενα στην Ελ-

1. Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, maloutas@hua.gr

2. Διδάκτορας Κοινωνικής Γεωγραφίας και Χαρτογραφίας, st.spyr@gmail.com

λάδα, όπως εκείνοι που επιμελήθηκαν ο Κάιζερ το 1964, ο Νικολακόπουλος το 1984 και ο Μαλούτας το 2000.

4) της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), τα λεπτομερή και αξιόπιστα στοιχεία των απογραφών της οποίας αποτυπώνονται στο μεγαλύτερο μέρος των χαρτών με τη βοήθεια της διαδικτυακής εφαρμογής “Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων 1991-2011”, που αναπτύχθηκε σε συνεργασία με το ΕΚΚΕ.

Ο Άτλαντας εμφανίστηκε στο διαδίκτυο τον Ιανουάριο του 2016, σχεδόν πριν από δύο χρόνια και δημοσιεύτηκε επίσημα μετά από μία ιδιαίτερη εκδήλωση στη Στέγη Γραμμάτων & Τεχνών τον Ιούνιο του 2016. Στην αρχική του μορφή περιλάμβανε 60 λήμματα δημοσιευμένα σε δύο γλώσσες, ελληνικά και αγγλικά.

Η δομή του

Την επιμέλεια του Άτλαντα έχουν αναλάβει ο Θωμάς Μαλούτας και ο Σταύρος Σπυρέλλης, συνεπικουρούμενοι από πέντε ακόμη ειδικούς με τους οποίους συναποτελούν τη Συντακτική Επιτροπή, η οποία έχει ως κύριο αντικείμενο την αξιολόγηση και επεξεργασία νέων λημμάτων, αλλά και τη συνολική πολιτική για την εξέλιξη του έργου.

Ακρογωνιαίο λίθο του εγχειρήματος αυτού αποτελούν οι συγγραφείς των λημμάτων. Σήμερα, τα 75 του λήμματα προέρχονται από 86 συγγραφείς και στόχος είναι ο διαρκής εμπλουτισμός με τη δημοσίευση 15 περίπου νέων λημμάτων κάθε χρόνο.

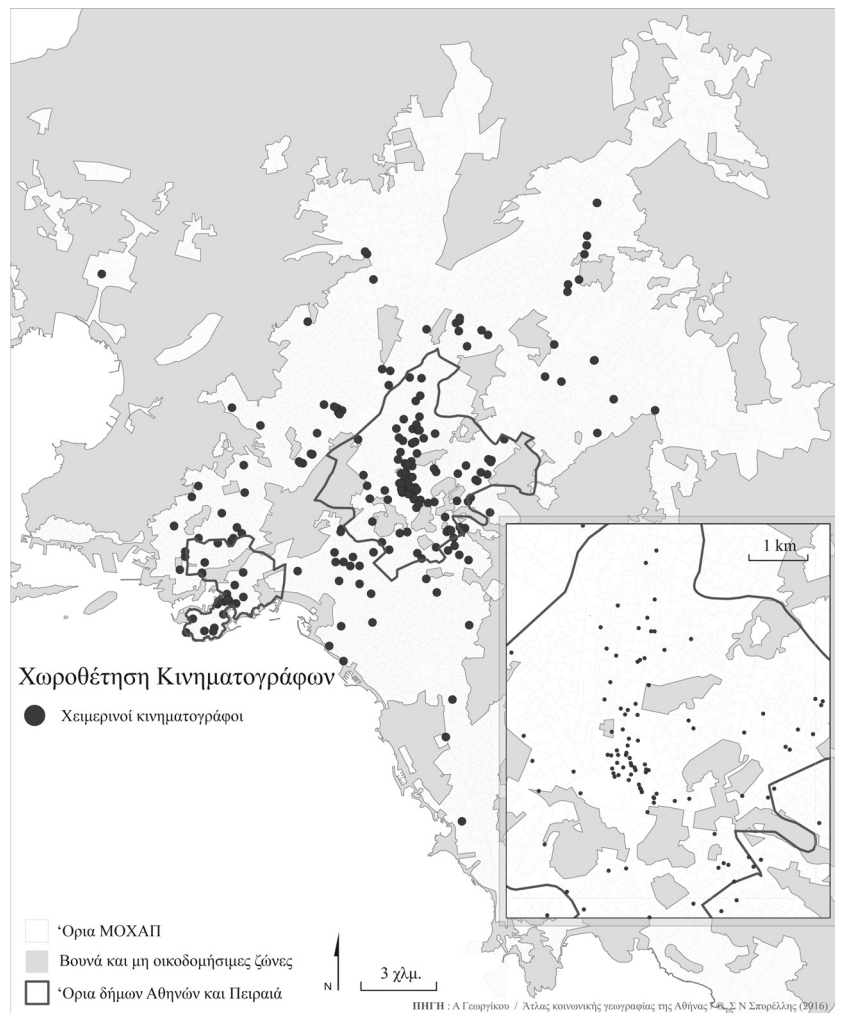
Τα λήμματα του άτλαντα είναι ασύμμετρα τόσο όσον αφορά το μέγεθος όσο και το συνοδευτικό υλικό τους. Η δημοσίευση άλλωστε του Άτλαντα στο διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα να ξεπεραστούν όποιο περιορισμοί θα μπορούσαν να υπάρχουν σε μία έντυπη έκδοση, προσφέροντας

έτσι μεγαλύτερη ελευθερία δομής αλλά και πλούτου στο υλικό που συνοδεύει κάθε λήμμα.

Τα λήμματα αναφέρονται σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες και σε διαφορετικά θέματα. Αναφέρονται σε ζητήματα που καλύπτουν τον διεθνή ρόλο της Αθήνας (όπως ο διεθνής οικονομικός ρόλος της πόλης), την Περιφέρεια Αττικής (όπως οι κενές κατοικίες και η μεταβολή του αριθμού τους κατά την κρίση), ή τη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας (όπως η γεωγραφική κατανομή των κατοίκων της πόλης σύμφωνα με το εισόδημά τους). Άλλα αφορούν επιμέρους περιοχές της πόλης (όπως ο Πειραιάς, ο

Φαληρικός όρμος ή η Δυτική Αττική) και ορισμένα αναφέρονται σε μία συνοικία (όπως την Κυψέλη ή το Δουργούτι) ή ακόμη και μόνο στα όρια ενός δρόμου (οδός Ιπποκράτους).

Πέρα από τις ποικίλες χωρικές κλίμακες, ο Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας κινείται και χωρίς ιδιαίτερους χρονικούς περιορισμούς. Περιλαμβάνει λήμματα που αναφέρονται στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα (Οθωμανικός Χάρτης του 1827) του 20^{ου} (η κοινωνικο-επαγγελματική γεωγραφία της πόλης), του 21^{ου} (η Ενεργειακή Φτώχεια). Επίσης, το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα της «δυναμικής απεικόνισης δεδομένων» μέσα στο χρόνο (όπως η

Χάρτης 1: Χωροθέτηση χειμερινών κινηματογράφων της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας από το 1950 έως το 2014. Γεωργίου Α. (2015) Η εξέλιξη του αριθμού και της χωροθέτησης των κινηματογραφικών αιθουσών την περίοδο 1950 - 2015.

εξέλιξη του δικτύου πεζοδρόμων στη Αθήνα από το 1978 έως 2008 ή η εξέλιξη της χωροθέτησης των κινηματογράφων από το 1950 έως το 2014).

Συνδεδειγμένοι ιστοί μεταξύ των λημμάτων είναι οι θεματικές ομάδες στις οποίες αυτά κατατάσσονται. Υπό αυτή την έννοια, ο Άτλαντας προσομοιάζει πολύ περισσότερο σε ένα βιβλίο αναφοράς, σε ένα ευρύ θεματικό λεξικό για την Αθήνα παρά σε έναν κλασικό συλλογικό τόμο του οποίου τα επιμέρους κεφάλαια συνδέονται στενά ακολουθώντας μια ενιαία κεντρική ιδέα. Επίσης, οι ερμηνείες που περιλαμβάνονται στην ανάπτυξη κάθε λήμματος δεν διέπονται κατ' ανάγκη από μία ενιαία αντίληψη. Εμπεριέχουν τις απόψεις των συγγραφέων τους, οι οποίοι κλήθηκαν να τις εκφράσουν τεκμηριωμένα μεν, ελεύθερα δε.

Η οργάνωση και λειτουργία του Άτλαντα

Το υλικό του Άτλαντα είναι οργανωμένο σε 15 θεματικές ενότητες βάσει των οποίων ταξινομούνται τα λήμματα. Κάθε λήμμα μπορεί να εντάσσεται σε περισσότερες από μία θεματικές, οι οποίες προτείνονται από τους συγγραφείς και οριστικοποιούνται από την Συντακτική Επιτροπή. Οι θεματικές ενότητες του Άτλαντα είναι οι ακόλουθες: Ψαρογιάννης Ιστορία, Κοινωνική Δομή, Πολιτική, Οικονομία, Εκπαίδευση, Υγεία, Στέγαση, Εθνοτικές Ομάδες, Πολιτισμός, Δομημένο Περιβάλλον, Σχεδιασμός, Συγκοινωνίες, Υποδομές, Γειτονίες και Κοινωνική Οικονομία.

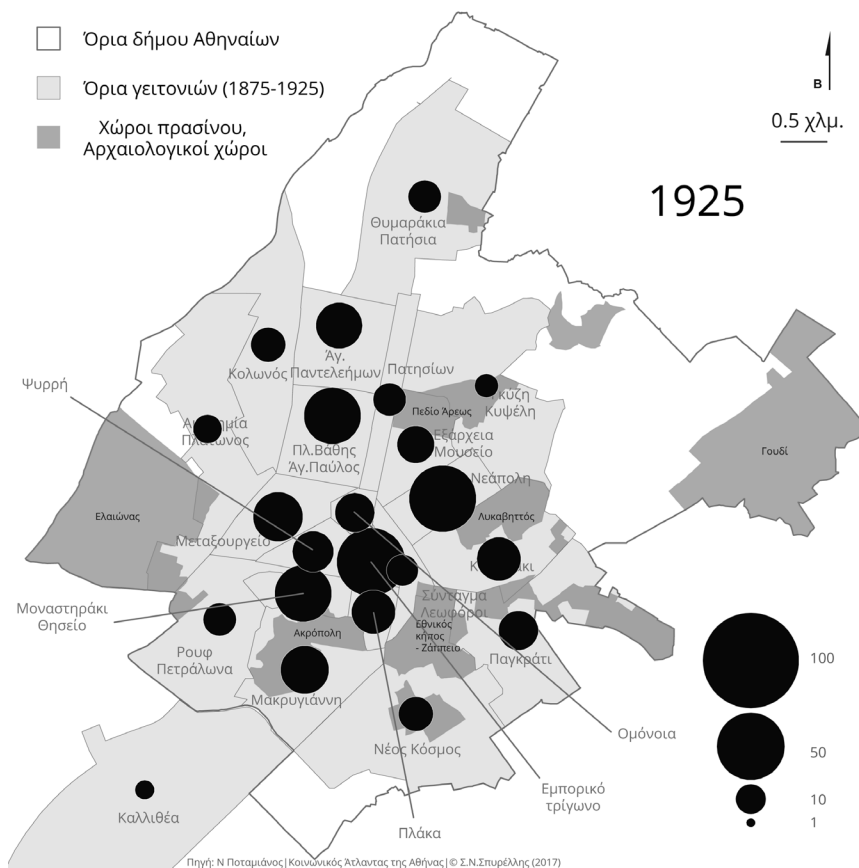
Η δομή της ιστοσελίδας του Άτλαντα δίνει τη δυνατότητα στον επισκέ-

πτη να επιλέξει τον τρόπο περιήγησής του. Ένας επισκέπτης που αναζητά μια γενική εικόνα των δημοσιευμένων λημμάτων μπορεί, μέσω της αρχικής σελίδας του Άτλαντα, όπου τα λήμματα εμφανίζονται σε τυχαία σειρά ασχέτως θεματικής ενότητας, να επιλέξει κάτι που ενδεχομένως του κίνησε το ενδιαφέρον. Για τους επισκέπτες που θέλουν να ανατρέξουν σε συγκεκριμένες θεματικές υπάρχει η δυνατότητα εμφάνισης των λημμάτων σε μορφή καταλόγου βάσει της επιλεγμένης θεματικής. Τέλος, δίνεται και η δυνατότητα αναζήτησης χρησιμοποιώντας λέξεις κλειδιά. Έτσι, μπορεί κανείς να αναζητήσει το/τα λήμμα/τα κάποιου συγκεκριμένου συγγραφέα ή το/τα λήμμα/τα που αναφέρονται σε μία συγκεκριμένη περιοχή ή που περιέχουν μία έννοια.

Ο Άτλαντας αποτελεί και σημαντική βιβλιογραφική πηγή. Ο/η επισκέπτης/τρια μπορεί να δει το σύνολο των βιβλιογραφικών αναφορών που χρησιμοποιήθηκαν από τους συγγραφείς των λημμάτων ανά θεματική κατηγορία. Όσο εμπλουτίζεται ο Άτλαντας, τόσο εμπλουτίζεται και η βιβλιογραφική τεκμηρίωσή του.

Στην ιστοσελίδα του Άτλαντα υπάρχει ειδικός χώρος όπου παρουσιάζεται η συγκραφική ομάδα. Για κάθε συγγραφέα δημοσιεύεται ένα σύντομο βιογραφικό, ελληνικά, αγγλικά και γαλλικά, μαζί με τα στοιχεία επικοινωνίας του/της. Αυτό σημαίνει ότι οι αναγνώστες μπορούν να επικοινωνήσουν με συγγραφείς των οποίων οι θεματικές τους ενδιαφέρουν.

Τέλος, υπάρχουν αναλυτικές οδηγίες που περιγράφουν την διαδικασία κατάθεσης και αξιολόγησης προτάσεων για νέα λήμματα προς την Συντακτική Επιτροπή. Η παρουσία του Κοινωνικού Άτλαντα της Αθήνας στο διαδίκτυο είναι μία συνεχής επικοινωνία με τους αναγνώστες του και στο πλαίσιο αυτό έγινε προσπάθεια να αναπτυχθούν όλα τα μέσα που θα την

Χάρτης 2: Χωροθέτηση των ξυλουργών στις γειτονίες της Αθήνας το 1925.

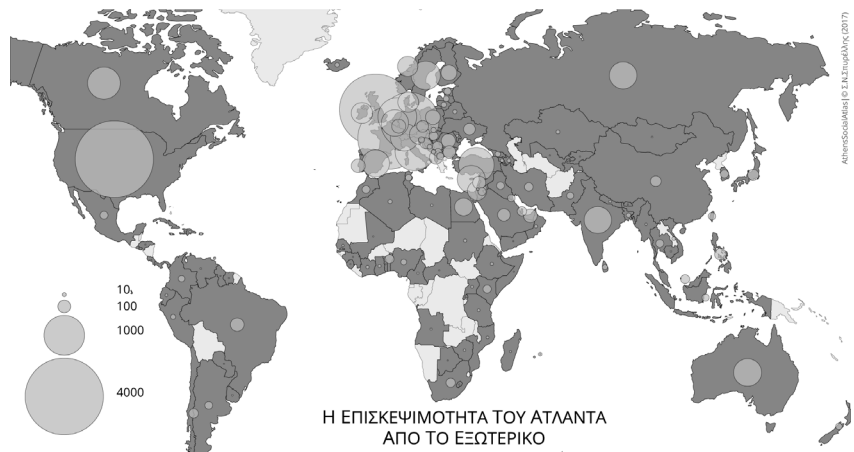
Ποταμιάνος Ν. (2017) Η χωροθέτηση του λιανικού εμπορίου και της βιοτεχνίας στην Αθήνα 1830-1925

διευκόλυναν. Πέρα από την επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομίου, που έχει αποτελέσει από την πρώτη στιγμή μέσο για σχολιασμό και νέες προτάσεις, δίνεται και η δυνατότητα χρήσης των κοινωνικών δικτύων αλλά και εγγραφής στο Newsletter του Άτλαντα, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν να παρακολουθούν τις νεότερες δημοσιεύσεις, αλλαγές και εξελίξεις.

Δομή λημμάτων

Παρόλο που τα λήμματα του Άτλαντα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το μέγεθος ή το υλικό που τα συνοδεύει, ακολουθούν όλα μία συγκριμένη ομοιογενή δομή. Το πρώτο μέρος κάθε λήμματος περιλαμβάνει τις πληροφορίες σχετικά με τους συγγραφείς, τον τίτλο του λήμματος και το μήνα και έτος δημοσίευσής του. Το δεύτερο και κύριο κομμάτι περιλαμβάνει το κείμενο του λήμματος, αλλά και πλούσιο συνοδευτικό υλικό, πίνακες, γραφήματα, εικόνες και χάρτες. Το υλικό αυτό επιλέγεται από τους συγγραφείς και στη συνέχεια μορφοποιείται από την ομάδα του Άτλαντα, εξασφαλίζοντας έτσι την απαραίτητη αισθητική ομοιογένεια σύμφωνα πάντα με τις προδιαγραφές του Άτλαντα. Το τρίτο μέρος του λήμματος περιλαμβάνει τη βιβλιογραφία, η οποία ακολουθεί ενιαίους κανόνες σε όλα τα λήμματα. Τέλος, στο τέταρτο μέρος υπάρχει ένας χώρος όπου παρατίθεται συγκεντρωμένο το οπτικό υλικό του λήμματος με όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που το συνοδεύουν (πηγή, τίτλος κ.λπ).

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της παρουσίας του Άτλαντα στο διαδίκτυο είναι η έλλειψη περιορισμών σχετικά με τον αριθμό ή τον τύπο του υλικού που συνοδεύει κάθε λήμμα, σε αντίθεση με μία έντυπη έκδοση όπου αυτό θα ήταν αδύνατον. Ο Άτλαντας ήδη

Χάρτης 3: Η επισκεψιμότητα του Άτλαντα από 163 χώρες του εξωτερικού

περιλαμβάνει περισσότερα από 5.500 συνοδευτικά αρχεία, κάτι που αναδεικνύει τον πλούτο, αλλά και την πολυπλοκότητα του εγχειρήματος.

Η χρησιμότητα και το κοινό του Άτλαντα

Η ιδιαίτερη δομή του Κοινωνικού Άτλαντα της Αθήνας – εύκολη πρόσβαση, εύκολη χρήση, πολυθεματικότητα και συνεχής ανανέωση – έχει ως αποτέλεσμα την αυξημένη χρησιμότητά του σε πολλές και διαφορετικές περιπτώσεις. Αναμφισβήτητα, η κεντρική του λειτουργία σχετίζεται με την επιστημονική κοινότητα και εδώ κύριο μέλημα της ομάδας του είναι η διατήρηση των αρχών της επιστημονικής δεοντολογίας, τεκμηρίωσης και αξιοπιστίας. Για την ομάδα του Άτλαντα, στόχος είναι να αποτελέσει ένα αξιόπιστο εργαλείο για όσους αναζητούν τεκμηριωμένη πληροφόρηση σχετικά με τις δομές και τις διαδικασίες που συνιστούν τον κοινωνικό ιστό της πόλης της Αθήνας.

Δεδομένου του υλικού και της δομής του, ο Άτλαντας λειτουργεί και ως εργαλείο για την εκπαίδευση, την δευτεροβάθμια ή την τριτοβάθμια, στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ενώ δίνει ερεθίσματα για τη χάραξη και

τεκμηρίωση πολιτικής. Τέλος, απευθύνεται και σε ξένους μελετητές, αλλά και σε ένα μεγάλο αριθμό επισκεπτών της πόλης που αναζητούν κάτι περισσότερο από τον ήλιο και τη θάλασσα.

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνονται, σε μεγάλο βαθμό, από την επισκεψιμότητα του Άτλαντα. Κλείνοντας το δεύτερο χρόνο παρουσίας του στο διαδίκτυο, έχει ήδη δεχθεί περισσότερες από 80 χιλιάδες επισκέψεις από 55 χιλιάδες μοναδικούς χρήστες. Σημαντικό στοιχείο είναι η κατά 160% αύξηση της επισκεψιμότητάς του το 2017 σε σχέση με το 2016, και ο μέσος ημερήσιος αριθμός επισκέψεων που αγγίζει πλέον τις 200. Πολύ σημαντικό είναι, επίσης, ότι έχει δεχθεί επισκέψεις από 163 χώρες, ενώ το 30% σχεδόν της επισκεψιμότητας αυτής προέρχεται από ξένες χώρες, με πρώτες τις ΗΠΑ, ακολουθούμενες από το ΗΒ, τη Γαλλία και τη Γερμανία.